

BİR GRUP OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENİNDE TÜKENMİŞLİK DURUMUNUN İNCELENMESİ

Ümit DENİZ KAN

G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Okul Öncesi Öğretmenliği, Ankara.

Özet

Bu araştırma, bir grup okul öncesi öğretmeninin tükenmişlik durumunu incelemek amacı ile yapılmıştır. Araştırmaya Ankara'da çalışan toplam 72 öğretmen katılmıştır. Araştırmada öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerini belirlemek amacı ile "Maslach Tükenmişlik Ölçeği" kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde "Kruskal Wallis" ve "Mann Whitney U" testi kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, hizmet süresi fazla olan, mesleğini isteyerek seçen ve ilköğretim bünyesinde hizmet veren okul öncesi öğretmenlerinin kişisel başarı puanlarının, mesleğini istemeden seçen öğretmenlerin ise duygusal tükenme puanlarının yüksek olduğu saptanmıştır.

Anahtar kelimeler: Tükenmişlik sendromu, kişisel başarı, okul öncesi öğretmeni.

AN ANALYSIS OF BURNOUT AT A GROUP OF PRESCHOOL EDUCATION TEACHERS

Abstract

This study was carried out to examine the status of burnout of a group of preschool education teachers. 72 teachers in total, working in Ankara were included in the study. "The Maslach Burnout Inventory" was used to determine the levels of burnout of the teachers. "Kruskal Wallis" and "Mann Whitney U" test was used for the evaluation of the data. Depending on the result of the research, it was found that personal achievement scores of preschool education teachers having a longer period of service, choosing his profession willingly and working at a primary school were high, and that emotional burnout scores of the teachers choosing their profession unwillingly were also high.

Key words: Burnout syndrome, personal accomplishment, preschool education teacher.

Giriş

Genellikle, iş dünyası ile ilgili olarak kompleks bir kavram olan tükenmişlik, işte idealizmi ve hevesi kaybetmek ve bireyin hizmet götürdüğü insanlarla artık gerçekten ilgilenemiyor oluşu olarak tanımlanmaktadır (1, 2, 3). Maslach ve Jackson (1981) tükenmişliğin üç alt boyutundan söz etmektedir (4).

Tükenmişliğin en önemli belirleyicisi olan "Duygusal Tükenme" ; kişinin, yaptığı iş nedeniyle ruhsal olarak kendini aşırı yüklenmiş, tükenmiş hissetmesidir. Tükenmişliğin bir diğer boyutu olan "Duyarsızlaşma"; kişinin işine ve hizmet verdiği bireylere karşı negatif duygular geliştirmesi ve bu duygu durumuna uygun olarak davranması şeklinde açıklanmaktadır. "Kişisel Başarı Eksikliği" ise, kişinin kendini işiyle ilgili olarak yetersiz görmesi ve başarı duygusunun azalmış olması ile ilgilidir (4).

Yoğun ve kronik stres ile bağlantılı olan tükenmişlik durumunda bedende birçok değişiklik ortaya çıkmaktadır. Stresin etkisi ile fizyolojik olarak beyinde hipotalamus, hipofiz bezi uyarılarak böbrek üstü bezleri etkilenmekte ve kortizol gibi bazı enzimler kana salınmaktadır. Bu değişim, kan basıncı, metabolizma üzerinde etkili olarak bedenin stresle baş etmesini kolaylaştırmaktadır. Ancak, uzun ve yoğun stres aşırı kortizol salımı ve beyin hücrelerinin zarar görmesine neden olarak kişinin kilo almasına ve hafıza kaybına neden olmaktadır (5). Ayrıca baş ağrısı, yorgunluk, mide sorunları, ülser, uykusuzluk, kalp hızında artma, kalp damar sorunları ve sinirsel sorunlar fiziksel olarak görülen sorunlardandır (2, 5).

Tükenmişliğin fiziksel belirtilerinin yanı sıra psikolojik belirtileri de oldukça önemlidir. Öfke patlaması, depresyon belirtileri, sürekli gerginlik, kafa karışıklığı, kararsızlık, sürekli endişe, uzun süreli yetersizlik duygusu, düşük benlik algısı, ümitsizlik, madde bağımlılığı, bir işe konsantre olamama, kendi problemlerinin sorumluluğunu başkasına atma, hayal kırıklığı ve panik atak tükenmişliğin psikolojik olarak yarattığı sorunlardandır (2, 3, 5, 6, 7).

Tükenmişlik, davranışsal olarak da bazı belirtileri ortaya çıkarmaktadır. Kişiler arası iletişimin bozulması, meslektaşlarına ve diğer bireylere karşı alaycı bir tavır sergileme, izinsiz ya da hastalık gibi gerekçelerle işe gelmeme, hizmetin niteliğinde bozulma, bazı işleri erteleme, yapmama gibi sorunlar tükenmişliğin yol açtığı problemlerdendir (1).

Konu ile ilgili olarak yapılan çalışmalarda birçok tükenmişlik nedeninden söz edilmektedir (2, 3, 5, 7). Bireyin uzun süre stres yaşaması, iş yükünün fazla olması, meslektaşları ile yeterli paylaşım fırsatının olmaması, kötü çalışma koşulları, kötü yönetim, çalışılan işin düşük statülü hissedilmesi, düşük ücret, kötü-yetersiz eğitim, kaynak yetersizliği gibi nedenler tükenmişliğin gelişmesinde rol oynamaktadır (2, 3, 7). Bazı çalışmalarda yaş, medeni durum ve cinsiyet de, tükenmişliği etkileyen değişkenler olarak tespit edilmiştir (7).

Daha çok direkt olarak insana hizmet veren doktor, hemşire gibi meslek üyelerinin yaşayabileceği bir sorun olarak görülen tükenmişlik (15, 16), yoğun insan ilişkilerini gerektiren öğretmenlerde de görülebilmektedir (8, 9). Türkiye’de yapılan bazı çalışmalarda öğretmenlerin tükenmişlik durumları çeşitli değişkenlere göre incelenmiştir. Dolunay (2002), Ankara Keçiören ilçesinde bulunan liselerde çalışan öğretmenler üzerinde yapmış olduğu çalışmasında, hizmet süresi arttıkça genel olarak tükenmişlik durumunun azaldığını ve Kişisel başarının da arttığını saptamıştır (10). Ayrıca bu çalışmada, mesleğini severek yapan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri diğer öğretmenlere göre daha düşük olarak belirlenmiştir.

Kırılmaz ve arkadaşlarının (2003), ilköğretimde çalışan öğretmenlerde tükenmişlik durumu ile ilgili olarak yapmış oldukları çalışmada, öğretmenlerin toplam hizmet sürelerinin, tükenmişlik düzeyini etkilemediği, mesleğini isteyerek seçenlerin diğerlerine göre daha düşük tükenmişlik puanı aldıkları, kişisel başarı düzeylerinin ise mesleği isteyip istememe durumundan etkilenmediği tespit edilmiştir (11). Girgin ve Baysal (2005), çeşitli değişkenlere göre zihinsel engellilerle çalışan öğretmenlerde tükenmişlik düzeyini incelemişler ve duygusal tükenme, duyarsızlaşma boyutlarında tükenmişlik sendromunun yaşandığını belirlemişlerdir (12).

Öğrencilerle yoğun iletişim ve dikkati gerektiren okul öncesi eğitiminde çalışan öğretmenler de bazı sorunları yaşayabilmektedirler. Okul öncesi öğretmenlerinin, işlerinin doğası gereği, çocukların aileleri ile iletişimlerinin fazla olması, çocukların her alandaki gelişim ve eğitimleri ile ilgileniyor olmaları, sınıflarında aralıksız eğitim sürdürmeleri ve öğrenci sayılarının fazla olması gibi nedenlerle yoğun bir iş temposunda oldukları bilinmektedir. Bu yoğunluk ve olumsuz nedenlere bağlı olarak tükenmişlik yaşayan öğretmenler fiziksel, ruhsal ve işle ilgili birçok sorun yaşamakla birlikte öğrencilerinin akademik başarılarına ve gelişmelerine olumsuz olarak etki edebilirler.

Bu nedenlerle, bu çalışmada, okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin çalışma sürelerinin, mesleklerini isteyerek seçip seçmediklerinin ve çalıştıkları okulun ilköğretim bünyesinde olup olmamasının tükenmişlik düzeyinde etkili olup olmadığının araştırılması amaçlanmıştır.

Yöntem

Örneklem

Araştırma, Ankara il merkezinde bulunan Mimar Kemal, Hamdullah Suphi, Anıttepe, Ulubatlı Hasan ve Kalaba ilköğretim okulları ile bağımsız olarak hizmet veren Gelincik, Sevgi, Dr. Ufuk Ege, Aliye Yahşi, Reşat Bey, Gözbebeğimiz, Alican okullarında çalışan toplam 72 okul öncesi öğretmeni üzerinde yapılmıştır.

Veri toplama araçları

Araştırmada, çalışma grubunu oluşturan öğretmenlerin tükenmişlik durumunu belirlemek için “Maslach Tükenmişlik Ölçeği-MTÖ” kullanılmıştır. Maslach ve Jackson (1981) tarafından geliştirilen MTÖ toplam 22 maddeden ve 3 alt boyuttan oluşmaktadır. “Duygusal Tükenme-DT” alt boyutu için 9, “Duyarsızlaşma-DY” alt boyutu için 5, “Kişisel Başarı-KB” boyutu için 8 madde içeren ölçek 0-4 arasında derecelendirilmiştir (0; hiçbir zaman, 1; çok nadir, 2; bazen, 3; çoğu zaman, 4; her zaman). Ölçeğin Türkiye’de öğretmenler için uyarlama çalışmaları Girgin (1995) ve Baysal (1995) tarafından yapılmıştır. Girgin güvenilirlik katsayısının DT için; .87, DY için; .63, KB için; .74 olduğunu bildirmiştir. Baysal güvenilirlik katsayısını DT için; .74, DY için .75, KB için; .77 olarak belirlemiştir (Akt: 12). Ölçeğin DT ve DY boyutlarında bulunan maddeler olumsuz, KB boyutunda yer alan maddeler ise olumlu anlam içermektedir. Araştırmada kullanılan bilgi toplama formu, araştırmacı tarafından hazırlanmış ve öğretmenlerin çalışma süreleri, mesleği isteyerek seçme durumları gibi bazı değişkenleri içermiştir.

Verilerin değerlendirilmesi

Araştırmada toplanan veriler SPSS aracılığıyla değerlendirilmiştir. Araştırmada, MTÖ’ de yer alan alt boyutlara göre elde edilen ortalama puanlar ve standart sapmalar kullanılmıştır. DT ve DY boyutlarından elde edilen ortalama puanların artması tükenmişliği gösterirken, KB boyutundan elde edilen ortalama puan ise kişisel başarı

duygusunun yaşandığı yönünde yorumlanmaktadır. Öğretmenlerin çalışma sürelerine göre, tükenmişlik durumlarını istatistiksel olarak değerlendirmek amacı ile “Kruskal Wallis”, mesleği isteyerek seçip seçmeme ve çalışılan okulun ilköğretime bağlı olup olmamasına göre tükenmişlik durumunu belirlemek amacı ile “Mann Whitney U” testi uygulanmıştır. Öğretmenlerin tükenmişlik alt boyutlarından almış oldukları puanların ortalamaları ve yapılan istatistiksel testler Tablo1, 2 ve 3’de sunulmuştur.

Bulgular

Bir grup okul öncesi öğretmenin tükenmişlik durumunu incelemek amacı ile yapılan bu çalışmanın bulguları aşağıda verilmiştir.

Tablo 1. Öğretmenlerin çalışma sürelerine göre tükenmişlik durumları

Ölçek alt boyut	1-5 yıl (n: 19)		6-10 yıl (n: 15)		11-15 yıl (n: 11)		16-20 yıl (n: 9)		20 yıl ve üzeri (n: 18)		χ^2	p
	\bar{X}	ss	\bar{X}	ss	\bar{X}	ss	\bar{X}	ss	\bar{X}	ss		
DT	11.57	6.91	12.60	6.27	10.45	3.95	9.77	5.65	8.88	5.78	3.675	0.452
DY	2.63	2.45	1.86	1.72	1.72	1.84	1.11	1.45	1.05	1.58	6.678	0.154
KB	24.15	3.35	24.86	3.66	25.54	3.26	26.11	2.89	27.83	2.54	11.089	0.026*

*p<0.05

Araştırmaya alınan öğretmenlerin çalışma sürelerine göre tükenmişlik durumları incelendiğinde, DT boyutunda istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmadığı saptanmıştır (p>0.05). Ancak, 6-10 yıl arasında çalışanlarda DT puan ortalaması (12.60) diğer çalışma sürelerine göre daha yüksek olarak bulunmuştur. DY boyutunda da çalışma sürelerine göre bir ilişki bulunamamıştır. Çalışma sürelerine göre KB ortalamaları arasında istatistiksel açıdan fark önemli olarak tespit edilmiştir ($\chi^2 = 11.089$; p<0.05). Öğretmenlerin hizmet süresi arttıkça KB puanlarının da arttığı saptanmıştır.

Tablo 2. Öğretmenlerin mesleklerini isteyerek seçme durumlarına göre tükenmişlik durumları

Ölçek alt boyut	Evet (n: 64)		Hayır (n: 8)		Z	p
	\bar{X}	ss	\bar{X}	ss		
DT	10.06	5.67	16.00	6.02	-2.379	0.01*
DY	1.64	1.85	2.62	2.61	-0.911	0.36
KB	26.20	2.80	21.50	4.78	-2.851	0.00*

*p<0.05

Öğretmenlerin mesleklerini isteyerek seçme durumlarına göre tükenmişlik boyutlarına bakıldığında, DT’de istatistiksel fark olduğu belirlenmiştir ($Z = -2.379$; $p < 0.05$). Mesleklerini istemeden seçen öğretmenlerde tükenmişlik, isteyerek seçenlere göre daha yüksektir. DY boyutunda fark anlamlı bulunamazken KB boyutunda istatistiksel açıdan farkın anlamlı olduğu saptanmıştır ($Z = -2.851$; $p < 0.05$). Mesleğini isteyerek seçen öğretmenler (26.20) diğer öğretmenlere (21.50) göre daha yüksek KB puan ortalamasına sahiptirler.

Tablo 3. İlköğretime bağlı ve bağımsız okullarda çalışan öğretmenlerin tükenmişlik durumları

Ölçek alt boyut	Bağımsız (n: 52)		İlköğretime bağlı (n: 20)		Z	p
	\bar{X}	ss	\bar{X}	ss		
DT	10.73	5.98	10.70	6.07	-0.088	0.93
DY	1.82	2.02	1.55	1.79	-0.639	0.52
KB	25.01	3.50	27.40	2.34	-2.608	0.00*

* $p < 0.05$

İlköğretime bağlı ve bağımsız okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin DT ve DY puanlarında anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p > 0.05$). KB puanları ise istatistiksel açıdan fark yaratmıştır ($Z = -2.608$; $p < 0.05$). İlköğretim bünyesinde hizmet veren okul öncesi öğretmenleri, KB puan ortalamasında (27.40) bağımsız okul öncesi eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerden (25.01) daha öndedirler.

Tartışma

Bu çalışmada, öğretmenlerin çalışma sürelerine göre DT ve DY puan ortalamalarında istatistiksel açıdan fark bulunamamıştır. Okul öncesi öğretmenleri, çalışma süresi önemli olmaksızın, benzer düzeyde DT ve DY yaşamaktadırlar. Ancak çalışma süresi arttıkça DT ve DY puan ortalamalarının azaldığı dikkati çekmektedir. Bununla birlikte çalışma süresinin artması kişisel başarı duygusu üzerinde etkili olmaktadır. Benzer şekilde, Dolunay’ın (2002) lisede çalışan öğretmenler üzerinde yapmış olduğu çalışmada toplam hizmet süresi arttıkça genel tükenmişliğin azaldığı ve istatistiksel olarak fark yaratacak düzeyde kişisel başarı duygusunun arttığı belirlenmiştir (10). Gündüz’ün (2004) yaptığı çalışmada da öğretmenlerin hizmet süreleri arttıkça DY’ nin azaldığı, KB puan düzeylerinin ise arttığı belirlenmiştir (13). Kim-Wan (1991), deneyim süreleri az olan öğretmenlerin daha yüksek düzeyde tükenmişlik yaşadıklarını ifade etmiştir (14). Sari (2004), öğretmenlerin tükenmişlik ve iş memnuniyetini etkileyen faktörleri incelediği çalışmada öğretmenlerin hizmet sürelerinin artmasıyla birlikte KB puan ortalamalarının da arttığını saptamıştır (7). Bu sonuçlar, bu araştırma sonuçları ile uyumluluk göstermektedir. Kırılmaz ve diğerlerinin (2003) çalışmada ise öğretmenlerin hizmet süreleri ile tükenmişlik alt boyutlarında aldıkları puanlar arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır (11).

Kurçer (2005)'in öğretmenlere benzer şekilde direk olarak insana hizmet veren hekimler üzerinde yaptığı çalışmada meslekte geçen süre ile DT, DY ve KB puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak fark bulunamamıştır (15). Sünter ve diğerleri (2006), yapmış oldukları çalışmada, çalışma süresine göre hekimlerin DT, DY ve KB puanlarında istatistiksel olarak fark olmadığını saptamışlardır. Ancak çalışılan süre arttıkça DT ve KB puanının arttığı tespit edilmiştir (16).

Öğretmenlik mesleği, özellikle de okul öncesi öğretmenliği özveri gerektiren bir meslektir (17). Bu çalışma sonuçları, Dolunay (2002)'in de ifade ettiği gibi, büyük özveri ve yoğun çalışmaya rağmen, öğretmenlik mesleğinde çalışma süresi arttıkça, bireyin mesleğine daha çok uyum sağladığını, sorunlarla ve stresle baş edebilme yeterliğinin arttığını bu durumun da kendine olan inanç, yeterlilik ve başarı duygusu üzerinde olumlu olarak etkili olduğunu düşündürebilir (10).

Mesleklerini isteyerek seçen öğretmenlerde DT ve KB puan ortalamaları istatistiksel fark yaratacak düzeydedir. DY puan ortalamaları arasında fark bulunamamıştır ancak, mesleğini isteyerek seçenler daha düşük puanlara sahiptirler. Kırılmaz ve arkadaşlarının (2003) yapmış oldukları çalışmada da mesleğini isteyerek seçenlerde DT ve DY puan ortalamaları istemeyerek öğretmenliği seçenlere göre istatistiksel açıdan fark yaratacak kadar daha düşük olarak saptanmıştır (11). Dolunay'ın (2002) çalışmasında mesleği kendilerine uygun bulanlarda DT ve DY'nın azaldığı kişisel başarı duygusunun arttığı saptanmıştır (10). Bu sonuçlar, bu çalışmanın sonucu ile paralellik göstermektedir. Mesleğini isteyerek seçen öğretmenler kişisel başarı duygusunu daha çok hissetmektedirler. Kişisel başarı duygusu yüksek olan öğretmenler başarabileceklerine inandıkları için daha iyi performans gösterebilirler (17).

Öğretmenlerin çalıştıkları okul türü DT ve DY puan ortalamaları üzerinde istatistiksel fark yaratmamıştır ancak KB puan ortalamaları arasında fark anlamlı bulunmuştur. İlköğretime bağlı olarak çalışan okul öncesi öğretmenlerinin KB puan ortalamaları bağımsız okul öncesi öğretmenlerinin puan ortalamalarına göre daha yüksek olarak saptanmıştır. Gündüz (2004) ise, çalışmasında resmi ilköğretim okullarında çalışanların özel ilköğretim okullarında çalışanlardan daha fazla tükenmişlik yaşadıklarını saptamıştır (13). Bu bulgular, ilköğretime bağlı olan ve bağımsız okul öncesi eğitim kurumlarının öğretmenler üzerinde etkili olabilecek koşullarının neler olabileceğinin araştırılması gerekliliğini düşündürmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Örneklemin küçük olması ve genellenememesine rağmen, okul öncesi öğretmenlerinin tükenmişlik durumunun incelendiği bu çalışmada, bulgular doğrultusunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

- Okul öncesi öğretmenliğinde çalışma süresi, tükenmişlik sendromunun DT ve DY boyutları üzerinde etkili değildir,
- Okul öncesi öğretmenlerinin çalışma süresi, tükenmişlik üzerinde istatistiksel olarak fark yaratmamış ve etkili olmamıştır,

- Okul öncesi öğretmenliğinde çalışılan süre kişisel başarı duygusu üzerinde etkilidir ve çalışma süresi arttıkça başarı duygusu da artmaktadır,
 - Mesleğini istemeyerek seçen öğretmenler DT açısından risk altındadırlar,
 - Okul öncesi öğretmenliğinde mesleğine isteyerek başlama başarı duygusu üzerinde etkilidir,
 - İlköğretim bünyesinde çalışan öğretmenler bağımsız okul öncesi eğitim kurumlarında çalışanlara göre daha çok başarı duygusu yaşamaktadırlar.
- Çalışmada elde edilen bu sonuçlar doğrultusunda, aşağıda yer alan öneriler getirilebilir.
- Öğretmen ve öğretmen adaylarına stresle baş etmede yardımcı olacak eğitimlerin verilmesi,
 - Bu çalışmanın örnekleminin sınırlı olması nedeni ile daha büyük örneklem belirlenerek, öğretmenlerin tükenmişlik ve başarı duygusunu etkileyebilecek faktörlerin belirlenmesi,
 - İlköğretime bağlı ve bağımsız okul öncesi eğitim kurumlarında öğretmenlerin tükenmişliklerini olumsuz olarak etkileyebilecek faktörlerin belirlenmesi,
 - Yöneticiler ve okul öncesi eğitim kurumlarının bağlı olduğu kurumlar tarafından, öğretmenlerin tükenmişliklerini etkileyen faktörleri ortadan kaldırmaya ya da en aza indirmeye yönelik olarak çözüm yollarının bulunması,
 - Lise öğrencilerine, uygun meslek seçiminde rehberlik edilmesi, okul öncesi öğretmenlerinin tükenmişlik yaşamalarını önlemede ve başarı duygusunu hissetmelerinde yararlı olabilir.

Kaynaklar

1. Kaçmaz, N. (2005). Tükenmişlik (burnout) sendromu. İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi, 68 (1), 29-32.
2. Talmor, R., Reiter, S. and Feigin, N. (2005). Factors relating to regular education teacher burnout in inclusive education. European Journal of Special Needs Education, 20 (2), 215-229.
3. Wood, T.C. (2002). Understanding teacher burnout. Erişim Tarihi: 4.7.2006. <http://www.vtaide.com/png/ERIC/Teacher-Burnout.htm>.
4. Maslach, C. and Jackson, S.E. (1981). The measurement of experienced burnout. Journal Of Occupational Behaviour, 2, 99-113.
5. Black, S. (2003). Stressed out in the classroom. American School Board Journal, 190 (10), 36-38.
6. Naylor, C. (2001). Teacher workload and stres: an international perspective on human costs and systemic failure. Erişim tarihi: 4.7.2006, <http://www.vtaide.com/png/ERIC/Teacher-Burnout.htm>.

7. Sari, H. (2004). An analysis of burnout and job satisfaction among Turkish special school headteachers and teachers, and the factors effecting their burnout and job satisfaction. *Educational Studies*, 30 (3), 291-306.
8. Dick, R.V, Wagner, U. (2001). Stres and strain in teaching: a structural equation approach. *British Journal of Educational Psychology*, 71, 243-259.
9. Pillay, H., Goddard, R., Wilss, L. (2005). Well-being, burnout and competence: implications for teachers. *Australian Journal of Teacher Education* 30 (29), 22- 33.
10. Dolunay, A.B. (2002). Keçiören ilçesi “genel liseler ve teknik-ticaret-meslek liselerinde görevli öğretmenlerde tükenmişlik durumu” araştırması. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi mecmuası*, 55 (1), 51-62.
11. Kırılmaz, A. Y., Çelen, Ü. ve Sarp, N. (2003). İlköğretimde çalışan bir öğretmen grubunda “tükenmişlik durumu” araştırması. *İlköğretim Online*, 2 (1), 2-9.
12. Girgin, G., Baysal, A. (2005). Tükenmişlik sendromuna bir örnek: zihinsel engelli öğrencilere eğitim veren öğretmenlerin mesleki tükenmişlik düzeyi. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 4 (4), 172-187.
13. Gündüz, B. (2004). Öğretmenlerde Tükenmişliğin Akılcı Olmayan İnançlar ve Mesleki Bazı Değişkenlere Göre Yordanması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı (yayımlanmamış doktora tezi)*, Adana, 1-140.
14. Kim-Wan, M.O. (1991). Teacher burnout: relations with stres, personality and social support. *Education Journal*, 19(1), 3-11.
15. Kurçer, M.A. (2005). Harran üniversitesi tıp fakültesi hekimlerinin iş doyum ve tükenmişlik düzeyleri. *Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 2 (3), 10-15.
16. Sünter, A.T., Canbaz, S., Dabak, Ş. ve diğerleri. (2006). Pratisyen hekimlerde tükenmişlik, işe bağlı gerginlik ve iş doyum düzeyleri. *Genel Tıp Dergisi*, 16 (1) 9-14.
17. Gürkan, T. (2005). Öğretmen Nitelikleri, Görev ve Sorumlulukları. *Okul Öncesi Eğitimde Genel Konular (Yayına hazırlayanlar: Ayla Oktay, Özgül Polat Unutkan)*, İstanbul: Morpa, 61-84.